

רבי חיים טשרנוביץ ז"ל

מאת הלל בבלי

נסם מותו של רבי חיים טשרנוביץ נאסף אל עמיו אחד מאנשי־הפאר שהוסיף חן וכבוד והדרת־רוח לעולמנו. נסתלק אדם עז חיים ויצירה, חבר גדול ובן־לואי נאמן של אותה כנסיה מהוללה של סופרים וחכמים, בני דור־התחיה, שחדשו את פני ספרותנו והטילו עליה את מרותם. כ־ר"ב צעיר" הופיע לפני יובל שנים, וכן נשאר עד סוף ימיו, וקשה היה להכריע מי קדם למי — הרב או הצעיר, כי על כן ידע את סוד ההתחדשות וההתלבבות גם לעת זקנתו, כאשר לא ידעו רבים בדורו.

היה בו ברב צעיר ממדתו של אמן השלם בהפכיו ואחיד ברבוי השאיפות והתשוקות והכחות המתגושים בו. חניך־הישיבה המובהק, בעל־ההלכה המתבודד באהלה של תורה מתוך התמכרות החושים היה מופנה, במדה לא פחותה של התמכרות, גם כלפי הזירה הגועשת של מאורעות יום־יום ונתון לעניגי הצבור, לבעיותיו וללבטיו. הוא לא הבחין בין שתי הרשויות של חיי עולם וחיי שעה, כי אורח גמור היה בשתייהן. מקרקע־הדורות המוצק הרווי לשד־תורה ומצנור־היום התוסס ינק את חיותו, את שפע אונו.

בעצם מציאותו, בהוויתו החגיגית, הרבנית־תורנית־משכילית נתגלמה חטיבה גדולה ויקרה של תרבות ישראלית עתיקה וחדשה, חיה ומחיה. יפה היה לשבת במחיצתו, להקשיב לשיתתו המיוחדת, הרוגשה והנרגשה, המנצנצה בדברי־תורה, במשלי־עם, הספוגה הומור ובדיחות־הדעת, בסגנון ראשונים ואחרונים. אותה שעה הרגשת כאילו אתה חוסה בצל הדורות שעצבו את דמותנו היהודית, כאילו נסתלקה המחיצה בין הישן והחדש ומורשת העבר הרחוק מתמוגת בחדות־עלומים עם נכסי־ההווה.

קל־תנועת היה, זריו ומזורזו בהליכותיו ובמעשיו, בחיים ובספרות, מהיר לקלוט רשמים מן הספר, מן האדם, מן הסביבה המקיפה אותו. אוצר־ידיעותיו לא רבץ עליו כעול, לא הכביד עליו כמשא, כי אם עטר אותו כעטרה, הקלות העליצות שבאפיו היתה של אדם שדרכו גבוהה לפניו ומצעדו בטוח. תקיף היה בדעתו ונאמן עד היסוד בו לעיקרים ולשאיפות שעמדו במרכז־חיייו.

ישר ובהיר היה במחשבתו ובדרך־הבעתו עד כדי מיצוי אחרון, פרשן רבי־יכולת לדעותיו הוא ולדעות אחרים. אפשר לומר עליו מה שאמר הוא על סגנונו של זלמן אפשטיין, כי "אין בו מפטפוטי הסופרים בעלי המליצות, שהמלים יתרות על הרעיון, וגם אין בו מסגנון החקרנים שהרעיון יתר על המלים" («מסכת

זכרונות", עמ' 150). צללי־מחשבה ועיקולי־בטוי זרים היו לו. את בעלי השמא הנוטים לכאן ולכאן לא גרס. את אנשי־המסתורין, המהלכים ברשות הדמדומים, המתעטפים בטלית־צבעונים של בבואות ומראות פיוטיים, לא תפס. את בעלי האגדה של זמנו, את אנשי הספרות היפה, אף הגדולים ביותר, שכמה מהם היו בין ידידיו הקרובים — הוקיר והעריך כפי שהיה נדמה לי, בכח המשער שלו או בזכות אישיותם ותורתם שבע"פ. אונאת־דעת לא סבל, וצורך נפשי היה לו מזמן לזמן לחדש ולחזק את אמונתו בהם. — כלום פלוני המשורר הוא באמת משורר? ואלמוני המספר האם באמת הוא בעל־כשרון? — שאלות כאלו וכיוצא בהן על טובי סופרינו היו מצויות אצלו.

— חבל, טען לפני פעם, שביאליק לא היה מתמיד גדול ולא לן בעומקה של הלכה ושל פילוסופיה כראוי, שאלמלא כן היה מגיע לידי מדרגה גבוהה מאד־מאד.

— לידי איזו מדרגה, למשל? — שאלתי.

— אולי למדרגתו של פרידריך שילר.

— בעיני רבים מאתנו הוא חשוב משילר, העירותי.

— אם כן חזקת "ראשון" לו וראשון שאני.

ראשון — זאת היתה מלת־הקסם שלו. מפניה נסתלקו כל הספקות ונסתתמו כל הטענות. ראשון הרי זה כל־יכול, גבור ובן־חורין, שר־השרים, ופוסק אחרון שאין להרהר אחריו.

איש הפרוזה היה ביסודה איש־ההלכה ואיש־המעשה, אך הוא חונן גם במנה יפה של הויה, של חזיוניות, שפעמה אותו בגלגולי־חיייו השונים וזרחה לו כגלגל־חמה. מאמין היה בכחותיו ובשליחות הגדולה שלה נועד, — תחילה כרב וכראש ישיבה מודרנית, אחר־כך כסופר, כהוגה־דעות וכחוקר תלמודי — והיא: להטיל שלום בין קודש לחול, לקרב את עולם התורה והמסורה של ישראל סבא אל עולמם של האחרונים, חולמי התחיה והתקומה הלאומית, כי "קדושין וחולין", כפי שאמר במאמר־הפתיחה שלו ל"בצרון", "תחומיהם יונקים ומתפרנסים זה מזה". ביעודו זה האמין גם בבואו לארצות־הברית. אחד מנסיונותיו הראשונים בבואו לכאן היה ליסד "אגודת אחד־העם", כדי לברר וללבן את שאלות קיומה של היהדות ולעשות נפשות לרעיון התחיה הלאומית בחוגים רחבים של הצבור הישראלי באמריקה. אגודה זו לא האריכה ימים, אולם טשרנוביץ לא נתיאש. רעיון־האגודה נתגלגל לאחר זמן ולבש צורה בדמות הירחון "בצרון". רק איש בעל־הזיה ובעל־בטחון יכול היה לגשת בשנת השבעים שלו, עם פרוץ מלחמת־העולם השניה, ליסד ירחון עברי בניו־יורק כדי "לבנות מבצר לרוח־ישראל", כדברו, ולקיים אותו בגבורת־נפש.

חזון מאיר נהל אותו והפריח את רוחו בשנים האחרונות: השאיפה להיות כח פעיל, בעל־השפעה בארץ ישראל, במדינת־ישראל. אלא שעכוב אחד היה בדרכו. "ספרי ההולכים ונדפסים כאן", אמר לי חדשים לפני מותו, "מעכבים אותי". חזון־הספר עכב את חזון־הארץ, אולם בנפשו היו כרוכים זה בזה ובכח שניהם יצר מה שיצר והשלים את חייו על אדמות.

באספקלריה זו של חזון כפול יראו אותו תמיד אוהביו ומוקירי־שמו.